

TÉLUTÓ.

I.

Egy rothadt meggyzín kázsmért választott ki az újmódi, finom kelmék halmazából és a két ablak közötti tükörhöz lépett. Gyászruháját eltakarta vele, az arcához próbálta a színt. Kezét leejtette, a kelme lecsúszott a földre. Két sebesen támadt könnyecseppen keresztül kivetette tekintetét a didergetős alkonyatban elmálló utcaképbé.

A füstmocskos házcsonkokon, a kaputlan küszöbökön nőtt öles burjánon csak az nem ijedt meg, aki már szomorúbb képeket is látott, vagy még szomorúbb dolgokat hordott magában.

. . . Levetni a feketét, amikor a multból ez az egyetlen, ami megmaradt? Nem moccan-é meg kicsi testvére a gyaluforgácsderékaljon? A mészgödörbe hordott négyszáznak csontálla nem csattan össze vádra? Hát az, akiről nem tudja: halott-é, rab-é, vagy csak elfelejtette őt — és akit éppen azért három rend feketében szeretne holtiglan meggyászolni?

— Ez mind a mult-é — mondta anyja az imént, mikor ő nem akarta még azt sem, hogy a házaló belépjen és a kelméket kibontsa.

— Ide s tova elmátkásodol, csak nem fogod feketében húzni fel a gyűrűt. Szegény lelkem Ágnesemnek megváltás volt a halál s még az elpusztultak leányai közül is van, aki levette már a gyászt.

— És a város, anyám?

— Hiszen te vagy a tudója, mi mindent tett már apád érette. Neked van a legtöbb jussod, hogy vigasztalódj rajta.

— És az, akiről még . . .

Elhallgatott, mert nem szerette, hogy a hangján hallszódjék a belső zokogás. Anyja szigorú jósággal szólt rá:

— A te gyászkontösöd már hálátlanság az élőkhöz. Akik a tenyerükön hordanak . . .

. . . Hiszen ha valaki látta volna meghalni. Ha maga, ha más olvasta volna nevét a foglyok listájában. Ha hűtlenségének vette volna hírét, ha bujdosásból izent volna.

Kijárná a szabadságát, megvárná, utána bujdosnék — vagy hamvadt szívvel, nyugtató kötelességből adná kezét a másiknak . . . De másfél év mult és semmi jeladás. Egyetlen kósza hír — hazatért közvitéz hozta —, és annak is csak rémlett: hogy kolerásan kikérték Vécsey táborából. Meghalt, mi történt volna egyéb véle . . . De a szív, ha szeret, nem hisz a halálban.

Lélekemésztő váddal engedelmeskedik így, temeti el a multat. Azt a multat, amely több volt szerelmennél: bővösszép újvilág volt, új nappal, holddal és csillagokkal. Új szívvel, az új csillagok alatt . . .

Ki lopta őt be abba a világba?

Daróckabátos, vitézkötéses székely szolgáldiák, forróbeszédű, messzi-

tekintetű. A sánta Kicsi-Ágneszt tanította kátéra, egyszeregyre. Később aztán leckén kívül, egy történelem-könyvet is hozott. És közben beplántált a házba egy csomó új szót, amit itt addig sohasem ejtettek . . . Egyen fel is kacagott az apjuk: honleány . . .

Pedig ezen nem volt mit kacagni: ez volt a jeligeszó, a titkos, új világba, ahol magasztos méltóságot lelt a szűkös-hivatású asszonyi élet.

De az apa legyintett:

— A „hon“ a férfiak dolga.

Évek multak: egy báli estén, a tükrös toalett-asztalon élethalálharcot vívott két csipkemansettás brustbouquet. Símaképű, szőke svalizsér küldte az egyiket, a másikat a keménykötésű, bajuszos jurátussá fejlett hajdani kis praeceptor. És ő egyiket sem tűzte fel. A svalizsért nem volt szabad — a jurátust nem akarta, nem tudta megsérteni.

— Remis . . . mosolygott a halvány Ágneske a lócáról, ahonnan végignézte Klaudinának édes izgalomban folyó készülődését.

Azon a télen egyfelől cifra uniformisok, másfelől fekete tógák szegték az életet . . . és azon a tavaszon már több volt, mint féltékenység, ahogy svalizsér és jurátus egymásba fúrta a tekintetét . . .

Először a lelkek gyúltak meg, aztán a házak . . . Azután . . . csak a cifra uniformisok tértek vissza a halálos pusztulásából alig éledő városba.

Győztek? . . .

Csak felülkerekedtek. Kint, az országszéles csatamezőn. Bent, a szívfenéken régen elbuktak . . . akkor, amikor Klaudina titkos cserében háromszínű kokárdát adott egy csákó mellől nyújtott rózsaszálért.

„Nefelejtsrózsza“ volt akkor a neve az ilyen emlékvirágnak.

. . . Lehajolt a kelme után, leült vele a lócára, térdére simította, szokni próbált hozzája.

— Hálátlanság a gyászruhám . . .

Mélyen, keserűen érezte ezt. Szülein kívül egy embert tudott csak, akit valamivel még megajándékozhatott. Egyéb érzéseit elrabolta, elfecsevelte a végzet. Testvéri gyöngédsége a menekülésben elhalt Kicsi-Ágnessel feküdt egykoporsóban, szerelmét a kokárda alatt lobogó szív ragadta Isten tudja, hová — csak a csendes hála élt még benne és az annak jár ki, aki a legnagyobb jót tette velük.

Akkora jót, hogy mikor a menekülés után Kolozsvárt viszontlátták egymást, Kicsi-Ágnes ezzel fogadta:

— Nem remis többé, Klaudina! Én és az Isten választottunk neked!

Igen, minden nékiek ítéltetett: a diadal, a föld, és ő is . . . a „honleány“.

Klaudina felállott, a szégyen égette. Jól tudta, hogy leánybarátnéi közül egysé indulna meg — még az utcán sem — egy császári tiszttel, hát még zsandárral! Óh, de azok közül egyiket sem kötötte el a sors olyan adósságlevéllel, mint őket. Egyikért sem szökött meg Losenau alezredes parancsa ellenére egy császári tiszt az obrázsai táborból, hogy mentőangyalnak érkezzék . . .

Mégis: — Nem a császár emberei hozták fejükre a vést?

Apja azt mondta, minden a rebellióra megy vissza. Az éljént ordítózó mesterifjakra, a bőrükben nem férő diákokra, a másföldjét kiosztó, más-

jobbágyát felszabadító prókátor-basáskodásra . . . Ők idézték fel a háborúságot. És a háború nem válogat az áldozatokban.

Hogy döntsön ő benne, ki itt a hibás, mikor a férfiak sem tudják. Ő csak egyet tud: hogy megég a keze, ha kinyújtja elégetni a kokárdát, a nefelejtsrószt, az önként bevonuló jurátusok daguerrotypját . . . mind a kincset, amit a halálban sem felejtett, amit a szíven mentett meg a futáskor.

Pedig el kell égetnie, ha kedves a huga emléke, az apja állása, ha tiszteli önmagát és másra való gondolás nélkül akar a templomba menni esküvőre.

El kell égetnie mindent, ami tűzhalált tud halni, és ami nem tud? . . . Körülnézett, mintha félne és feltúrta a ruhaujját. Felsőkarjára, a könyök fölé széles vaspánt volt kapcsolva. Ugyanolyan, amelyet más hölgyek mostanában a csuklójukon hordtak. Nagy elgyűrűződés volt ez. Rabbal, halottal, vagy ennél is többel: a legszentebb gyásszal, fájdalommal.

Elnézte a bilincset, aztán lassan leeresztette a ruhája ujját reája.

— Mi lesz a titkos, neki kétszeresen tilos ékszerrel? Ez meg nem ég.

Mint a cövek, állt a szoba közepén, úgy töprengett. Ugyanazt érezte, amit Ágnes halálvergődése felett. Most a „honlány“-t kellett eltemetnie. Csakhogy, úgy tetszett, ez keményebb haldokló, kegyetlenül viaskodik.

— Hogy néz majd a templomban reád az öreg Juliusz néni . . . akinek fiát . . . kötéllel . . . Patkós Simonné . . . Az ura Spielbergben . . . És mind a többi, akikkel egyszerre vette Kolozsvárt a ternót, hogy szülővárosukat gyászolva fekete processióban vonuljanak a menedéket adó kollegiumból a Farkas-utcai nagytemplomba . . . Akikkel ő tépést vitt a Redoutba, mikor azok a megvarrt „kommiszt“ szolgáltatták be. Hiszen már akkor volt, aki sanda szemmel nézett rája. Aki elsajnálta tőle az ilyen örömszavakat, hogy Piski, Nagyszeben. Senki sem tudta, hogy leste pedig ő a beszédet a 11-ik zászlóalj minden lépéséről . . .

Szegény, alázatos koldusa volt ő a honleányi örömnépeknek. Aztán néma, jajnyelű ünnepöntője. Mert apja sötétan szólt egy győzelmi kivilágításokor:

— Ezeket a gyertyákat az *északi szél* fogja kifujni.

Attól kezdve nehéz büntudatban ült az örvendezők között. Hogy ilyen titkot tudhatott meg az apjától.

Az apjától, a quietált császári huszárkapitánytól, aki nem engedte meg leányának, hogy honvédfehérneműt varrjon.

— Tépés: az keresztyéni köteleesség. A kommisszvarrás a rebellió támogatása.

Aki hangosan, keserű elégtételben kacagott fel Világos után:

— Sokat akar a szarka . . . !

. . . Azon a vasárnapon egy öreg polgárné a templom előtt fölfenyegetett az égre:

— Te is az ő pártjukon vagy, Öregisten!

És három fiáért viselt gyászával visszafordult a templomajtóból.

„Te is az ő pártjukon vagy . . .“

Nehéz, kegyetlen ige, ami mégis, mintha az ő fogalmazni gyáva lelkéből szakadt volna ki.

— És azért, mert az Ég amazokat vette tenyérre, te is —

Hallotta újból az anyja szavát:

— Ki is venne el más, mint császári, téged? S kinek is adná Czinege István városfőhadnagy a leányát? A rebellisek mind földönfutók, se föld, se tisztség.

Néma daccal vitázott most:

— És én ezért . . . adjam egy császárnak az életemet, a szívemet?

Tiltón mozdult.

— A szívemet nem!

Sírt. Félredobta a meggyszínű kázméért, felvett egy vadgalambszínűt. Félgyászta.

— Az életem egyé, a szívem másé. Kétszínű köntöst, félgyászta veszek magamra. Kétszínű leszek egész a sírig.

Anyja jött be.

— Gyujts gyertyára, fiam, egész sötétben vagy. Választottál?

— Választottam, édesanyám. A vadgalambszínűt.

A gyertyához látott.

— Sápasztani fog. Úgyis halovány vagy. Hanem hát illik, átmenetnek.

— Kérem szépen édesanyám, segítsen összefogni a kelméket.

— Nézz ki fiam egyszer, jön-e már a házaló. Ez aztán jó vásárt csinál. Talán-talán megnyílik már egy valamirevaló singes bolt is. Rettenetes, hogy így ne jussunk portékához. Apád tyúkkal, kaláccsal csalogatja ide az örményeket.

Klaudina az ablakhoz állt. Ember nem járt kint. Csak a házak rémei lettek ijesztebbek a homályban. És mégis gyorsabban fordult meg:

— Jött valaki. A gángaajtó csattant.

Vette a karosgyertyatartót és kivilágított. Megrázta a fejét: „Senki“. Betette az ajtót, de a szoba közepén megtorpant: mintha lépteket neszelne. Kezében reszkettek a gyertyák sárga lángnyelvei.

Anyja magához vonta a lócára. A hangja elrekedt:

— Ne rémíts . . . Tudod, hogy félek . . . hogy mindenki fél itt esténként . . . azóta . . .

— Én nem. Óh, ha visszajönnének a holtak! . . .

. . . Az apa nem jöhetett.

A városkancellárián most summázta mégegyszer a mondanivalóját:

— Ha sem a gazda, sem egyetlen családtagja nem kerül elő, a termés negyede a városé, az ingyen vetőmag fejében. Ha a tulajdonos előkerül, úgy féltermés az övé, fél a megművelő — a város lemond minden igényről a megtérő polgár feletti örömeiben.

A gazdátlan telkek megművelésére jelentkezett polgárok lassan kihúzódtak. Meg voltak elégedve, szinte meghatva. Ez hallatszott a tisztességgel ejtett köszönéseken, az ühmgetésen, ahogy a kőgrádieson lekanyarogva összetanakohtak.

A városfőhadnagy még meghagyta a kancellistának, hogy munka végeztével térképet, terveket, listákat gondosan zárjon el az iratos almáriumba. Azután felállott, felvette civilköpenyegét. Mindig civilben járt, mióta egy rémes éjszakán semmit sem segített nekik a császári uniformis. Vagy tán úgy érezte, hogy a meggyötört polgárság inkább szenvedheti őt és inkább bírható rá, hogy szolgálja saját javát, ha nem sérti a szemét a keserű emlékezetű habitussal.

A kancellista gyertyával világított utána a lépcsőre.

Kint az este már fekete kezet tett a városra. Csak itt-ott szűrődött soványka fény az épenmaradt szobák ablakaiból.

Zsandártrapp . . .

Rezescsákósok fáklyákkal világítottak a főhadnagy arcába.

— Verzeihung.

Már indultak is sebesen a piacnak. Ott kereszteztek egy másik fáklyás csoportot.

A főhadnagy fejet csóvált. Elég lehetett volna már . . .

A Magyar-utca közepetáján megállott saját telke előtt. Két szobán és egy konyhán kívül minden beszakadt volt a tüztől. De már az utcára volt halmozva a téglá, a cserép, amivel kitatarozza. Maholnap hely kell a fiataloknak. Ha ugyan nem csak Klaudina kibőjtöléséig jött vissza Apfler, svalizsérből zsandárfőhadnaggyá változva, és ha nem az a terve, hogy messze nagy városba kérezkedjék majd, ahol mutogatni, ragyogtatni lehet egy ilyen asszonyt.

Benyomta a deszkából tákolt kaput és belülről gondosan visszazárta. A gángablak párkányáról olajméces szűrte, mint beteg szem, a fényét. Mégis, majdnem egészen sötét volt a gáng tulsó vége, ahol a kidomborodó pincefeljárat és a fal között egy kis függönnyel kerített kamra volt, benne az asszonyok ruhatartó sifonérja.

— Édesapám?

Klaudina szobája küszöbén állott, köszönt és visszafordult, megnyugtatni anyját, hogy az apa jött meg.

A főhadnagy ismerte felesége esti félelmeit, most azonban jómagát is megállította valami. Tisztán hallotta, hogy a gáng végében fojtott szó hívta.

Pár lépést tett a függönyig, félrehúzta. Érezte, hogy valakivel szembe került. Teljes sötétben voltak és olyan szűkön, hogy majdnem érintette arc az arcot.

A főhadnagy két kézzel marokra fogta az idegen két kezét, hogy tehetlenné tegye. Sokan gyűlölik őt, tudta.

— Ki van itt? — súgta rekedten, nehogy a nőket megrémítse.

— Krizbai.

A szorító kézkapocs meglazult.

— . . . Miklós?

— Krizbai Miklós, igen.

— Fiam, te . . . jurátus úr!

Nincs semmi rangom . . . Általában Senki vagyok . . . E percben: menekülő.

— A fáklyás zsandárok . . . ?

— Engem vadásznak.

— Mit akar itt?

— Menedéket.

— Nálam?

— Az egyetlennél, aki adhat e városban.

— Bárki elrejténé.

— Egyedül itt nem keresnek. Császári ház.

— Nem fél, éppen azért?

— Mitől?

— Hogy itt bűn az, ami másutt irgalom.

- Nem félek.
- Hogy meri így megsérteni a hivatalnoki becsületedet?
- Ön nemcsak császári hivatalnok. Hanem magyar is.
- A magyareMBER jó alattvaló.
- Jobb embernek, mint alattvalónak.
- Kötelességem kiadni Önt.
- MagyareMBER a kutyát sem bántja, ha hozzámeneKül.
- Tartozom császáromnak.
- Az Istennek nagyobbal tartozik.
- Tudja-é, hogy miért kviétáltam?
- A liberális polgárok eltörték a lábát, mert az utcán megjegyZést tett a tüntetésekre.
- És tölem kér irgalmat . . . a deákság hajdani vezér-liberálisa?
- . . . A praeceptor, aki az Ön nagybeteg gyermekét annyiszor megkacagtatta.
- Ágnes . . . kicsi Ágnesem . . .
- Ön nem fog kiadni engem . . . legfeljebb kikerget a házából és sor-somra hagy. De ha innen most kilépek — elvesztem.
- Mit akar hát?
- Tartson itt hajnalig.
- Két szobánk maradt. Cselédünk van . . .
- Pincében, kútban, hombárban . . . Óh, mihez vagyunk mi szokva!
- S hajnalban?
- Átöltöztet . . . maszkíroz . . .
- Hasztalan. Minden út el lesz állva.
- Vezesse félre a zsandárokat.
- Mit mer kiejteni?
- Enélkül hiába rejt el.
- Pillanatnyi dermedt hallgatás. A főhadnagy hangosan — a menekülő nem is lélezkzik.
- . . . Nyomában voltak . . . ?
- Majdnem elfogtak.
- Kicsoda?
- Egy zsandárörmester . . . szász ember, idevaló.
- Hol?
- Miriszlón innen, a Göblöhömben.
- Felismerték vagy csak gyanusnak találták?
- Nem tudom.
- A gángra fénykéve ömlött, a fényben Klaudina ment végig a gágon. A két férfi önkéntelen átfogta egymást, nehogy megmukkanjanak.
- A sötét újból rájuk nőtt.
- A kezét valamire, Krizbai.
- A főhadnagy erősen eldurvult, cserepes tenyér szorítását érezte. És mintha a kéznek két ujjá rongyban volna.
- Ebben a házban senki meg nem sejtethi, hogy Ön kicsoda!
- Egy percre elakadt a menekülő lélekezete, tán a feje is lejjebb esett. Milyen jó, hogy sötétben vannak. Hogy éppen hallgatni kell. Mert a hajdon ismét elment előttük, visszatért a konyhából.
- A városfőhadnagy egy-két pillanatig még töprengett, de már erre alig volt ideje. Az udvar piros, gőzös fényt kapott az utca felől.

— Ne mozduljon — szólt sebesen, azután kiugrott a függöny mögül és az asszonyoknál termett.

— Be vannak téve az utcára a fatáblák?

— Be, édesapám . . . mi az?

— Semmi . . . semmi . . . Engedelem!

Vállon fogta a két asszonyt és arccal a falnak fordította.

— Nehogy megmozduljatok.

A gágon már hallatszott, hogy zörgetik a kaput. Kézen fogva ragadta be a menekülőt a szobába. Feltépte a kéményajtót. Krizbai szó nélkül is értett. Már nem is volt sehol, már a kéményajtó is be volt téve, csak a lehulló korom pergése hallatszott, csak a keze tapogása, ahogy felkapaszkodott a kürtőn.

Czinege kikiáltott a szolgálónak, hogy kaput nyisson.

— Vizet a szoba-kemencébe! — Utasította Klaudinát.

Apfler zsandárfőhadnagy jött, két fáklyással. Már a gágon előadta kérését. Magyar szövegezés és a városi magyar hajduk kellene. Lárma-dobszó mellett akarja az őrnagy kikiáltatni, mi büntetés vár arra, aki az üldözöttet befogadja vagy bármimódon megsegíti, és milyen jutalom a kiszolgáltatóra vagy nyomravezetőre.

Apfler azután Klaudina szobájának küszöbéig lépett és onnan szalutált a hölgyeknek.

— Kisztihand.

Az anya a kelméket fogdosta össze, Klaudina tüzes vaskanálon levendula-szeszben eltett rózsabimbót égetett füstölőnek. Illatos fehér felhőben, boldognak tetszett háziasságban tettek-vettek.

— Köszönd meg a születésnap bouquet-t, súgta az anya Klaudinának.

Klaudina engedelmeskedett.

— Köszönöm Eugène, a szíves figyelmet.

— Mi szépben foglalatoskodnak a hölgyek?

— Éppen ruhát választottunk.

— Ah, ez fontos ügy . . .

Mintha kellemes zavarba jött volna.

Az apa Klaudina elé állott:

— Egy zsebkendőt, fiam.

Míg átvette:

— Rágondolni se merjetez, ami történt! —

Az utcán Czinege megkérdezte:

— Haramia?

— Rebellis. Őrmesterem megesküdött, hogy felismerte. Csak egy pillantást vethetett ugyan arcába, mert ahogy rákiáltott, lefutott a Göblöhöm árkan a gazba.

— Az őrmester honnan ismeri?

— Itt volt diák . . . Később is látta, mint honvédtisztet. Ha csak ugyan ő az, akit gondol, jó fogást csinálunk.

— Neve?

— Krizbai. Rég keresik, listán van. Torda óta nyomában vagyunk. Észbekapott:

— Megálljunk csak . . . Alighanem én is ismerem. Csak nem az, akitel bálokat rendeztünk. —

Elhallgatott, az arca el is komorodott. Nehezen szánta magát a szóra:

— De, ha úgyis volna . . . kötelesség.

Czinege most érezte csak, hogy az egész testén előmlő jéghideg felenged különös, ellenszegülő forróságba.

— Háttha be se jött a városba? Mehetett Csombornak, Apahidának.

— A Tordai-úton nem futott keresztül.

— Egy ember eltéveszthette szem elől a tengernyi gyomban.

— Csakhogy az őrmester végigkergette a Hosszún, s a Káponán át a Milotay-kertig követte. Ott zörögni hallotta a bokrokat és utánalótt a borostyánba.

— S aztán?

— Mikor odaért, a serkedő fűvön pár csepp vért talált. Onnan pedig csakis a Magyar-utcai kerteknek vehette magát.

— Vagy az Úrhegynek . . .

A városháza elé értek; a kancellista még dolgozott. A gyertyafény kiszűrődött a kőgrádcusra. Apfler egy rongynak látszó zsebkendőt vont ki mundérja zsebéből. Széjjelrázta. Rózsaalakú, piros foltok festették azt, közben sár is pergett le róla.

— Mi ez?

— Ezzel törölte fel a vért a sáros fűről, hogy megmutassa.

Czinege sok vért látott már. És most mégis: gyermekkorának irtózata lepte meg. A piszkos zsebkendőbe szívódott, tiszta vér láttán valami jutott eszébe, amit a bibliában az ártatlanok kiontott véréről tanult.

II.

A két nő keze aláhanyatlott a színlelt szorgosságból és a két szem-pár sokáig egymásba meredt. Az anya közelebb húzódott leányához, úgy mert lopva egy pillantást vetni a kéményajtóra.

— Mit gondol, édesanyám . . . itt maradunk, itt várjuk meg?

— Ha kimegyünk, én nem merek visszajönni többet.

— Tegyük mégis úgy, ahogy édesapám parancsolta.

— Semmit sem parancsolt.

— Azt mondta, rá se merjünk gondolni. Ez csak azt teheti: végezzünk mindent úgy, mintha semmit sem tudnánk. Mint máskor szoktuk.

— Így mondta apád?

— Így, édesanyám. Instállok szépen a konyhába menni, én meg-teritem az asztalt . . . a cselédnek se járhassa meg semmi az eszét . . .

Terített, de csak a keze engedelmeskedett. Lelke tisztázgatott:

— Haramia nem lehet, apám azt el nem rejti . . . Bujdosó? Hát mer az idejönni? Régi, jóismerős.

Apja kemény, konzervatív volt, mindig, de műveltségét, jellemét mindenki tisztelte és a liberálisok között is voltak barátai. Sőt kedves tisztvárosa is akadt, aki, ahogy apja mondta, „berúgott a negyvennyolctól“. S most ezek közül egy . . .

Dolga végeztén a szobájába tért, hogy szerető remegéssel gondolhasson az édesapjára. Milyen jónak, bátornak látta most őt, akinek politikai konoksága annyiszor sebezte véresre az ő szívét, akiről néha alig bírta hinni, hogy szent meggyőződésből megy a maga útján.

Soha sem fogja a mai este után szégyelni őt. Hiszen ha valóban honvédet rejteget . . . akkor szándékán kívül is méltó a címre, melyet mindenki megtagadott tőle, akkor „honfiú“, akkor hős . . . akkor a fejével játszik . . .

A veszély érzése csak most környékezte meg. Összetette a kezét:

— Én édes, jó Istenem!

Újabb lárma. Kifujta a gyertyát, meghasította a spalettát. Házról-házra jártak a fáklyások . . . vajjon „azt“ keresik?

— Ha ide is betérnek?!

Zajt hallott a kapunál és rettenve sietett ki.

Apja jött meg.

. . . A vacsoránál a városfőhadnagy csak ennyit mondott:

— Klaudina fiam. Te ma anyáddal alszol. Zsuzsám lelkem, te add elő a Marci gúnyáit.

Marci a tavalyi darabont volt. Megházasodott s nemrég kölcsönt kért egy rend viselebb ruha fejében.

— Hajnalban indítom a törökbúzáat a tövisi vásárra.

— Ne felejtse István lelkem, hogy Jancsi bá' hazament húshagyóra.

— Lesz, aki elvigye. Ti csak aludjatok jól.

Semmit sem kérdeztek többet.

Lefeküdtek, anyja apjának a helyébe, Klaudina az anya függönyös ágyába . . .

— Semmit sem gyanítsz, Klaudina?

— Aludjunk, édesanyám. Apám tudja, mit csinál.

Fáradt szendergés jött az anyára, amikor Klaudina neszt vett a szomszéd szobából. Ágya éppen az ajtó elé volt téve, a nagy helyszükségben. A suttogás érthetetlen gomollyá olvadt az ajtón keresztül.

Egyszer csak felült az ágyban. Fülét a hasadékhöz szorította. Próbálta a kilincset, az ajtó megpattant, amennyre az ágy engedte. Imént elállott szíve megindult mind hevesebb dobogásban.

— Ne játszódj vélem, Istenem! — tördelte a kezét.

Hirtelen felbuggyantak a könnyei. Meg volt bizonyosodva. Kinyújtózott mereven . . . Ezer gondolat rohanta meg, nem bírta velük. Csak későn kezdett számotvetni:

— . . . Nem fogja látni soha többet. Híre sem lesz . . . Tudni sem fogja soha, milyen sokat siratta, milyen nagyon-nagyon szerette. Dehát mi hozta ide, ha nem a szerelem, a remény, hogy vele találkozik? Ki védte idáig? . . . Mi ez, ha nem felsőbb, égi útmutatás?

Olyan boldog volt és olyan szerencsétlen. De a boldogsága nagyobb volt, fénybe borította a szerencsétlenségét. Csak egyszer szemtől-szembe állani vele . . . !

A szomszéd szoba elsötétült, elcsendesedett. De ki aludt hármuk közül ma egy szembehúnyást? A leány az órát hallgatta, ahogy zengve énekelte ki az időt és elszánt, komorszép álmokat szövögetett.

. . . Az óra négy csengőt és négy bongót kiáltott.

Nesztelenül, a paplan alatt vette magára köntösholmiit. Felkészült egészen és észbevette, hogy a nagykendője künnt a gágon lóg. Várt.

Az éjfélőtai csend ottbent is megszakadt. Gyertyafény szűrődött át a hasítékon és még halkabb suttogás. A két férfi fogni ment az istállóba.

Klaudina most felkelt, gondosan összevonta az ágy függönyét és anyjáig lopózott. Az mélyen aludt, mintha az apa parancsa altatná.

Kiosont a gángra, tetőtől talpig a nagykendőbe burkolózott, s a pincédudor mögött sebtén, taláalomra pár ruhanémüt rakott egy általvetőbe.

A gángablak kéken világosodott.

A gángajtó, a kapú nyitva volt már.

Itt-ott egy-egy szekér indult, falusi népek tartottak át a városon Tövisnek. A Kakasdombon zsandár nézett a fejkendője alá és durva bók-kal továbberesztette. A Cifra Fogadóig keményen ment, ott meghúzódott a kőfal mellett. Az első sápadt, sárga csík hasadt ki a szürkére borult égen.

A szíve folyton imádkozott. Ha ideér, túl van a zsandárokon. Végre megismerte apja öszvéreit.

Kiállt az útszélre. Alig mert az arcába nézni. Torzonborz bajusz vette el ügyis a formáját. Inkább lesütötte a fejét.

— Szépen meginstállom kendet, vigyen el bár Orbóig a szekéren. Tövisre igyekszem.

A menekülő szívét megjárta valami:

— Asszony mellett még úgysem gyanítanak. Szekeret, törökbúzá, gúnyát, asszonyt honnan kerítettem volna tegnap este óta?

— Szálljon fel, hugom. Adja ide egyszer az általvetőt.

Az ujjatlan, durva kesztyűn át is érzett, hogy a segítő kézen kötés van.

Klaudina szíve oly hangosan vert, hogy egy kezével fogta a kendő alatt. Elhelyezkedett a szekéren, a férfi mellé, de egy szót sem bírt mondani.

— Hát aztán, ha feleségemnek nézik hugomasszonyt? — kérdezte Krizbai tréfásan.

— Akkor kisebbet tévednek, mint gondolja Kegyed.

És Klaudina hátracsúsztatva arcából a kezkenőt.

— Az Istenért, vigyázzon! A gyeplő az öszvérek közé esik!

Megfogta ő a gyeplőt. Közben elpirult, mert a férfi úgy nézett rá, mintha az ég hasadt volna ki előtte. És csak nézett és semmi szót nem talált. Csak a nevét találta meg:

— Klaudina!

— Tudja, hogyan és miért vagyok itt?

— Nem tudok semmit — engedje, hogy ne is tudjak egy percre semmi többet ennél.

Arcát a kezébe temette, mintha imádkoznék, vagy összeszedné magát. Klaudina gyöngéden nézte, nem zavarta.

A köd felett, a széles völgyre sárga derengés hintődött.

— A Kegyed apját én síromig nem fogom tudni eleget áldani . . .

Bármilyen igaznak hangzott ez, Klaudina ebben a pillanatban mást várt.

— Hogy ő ezt a jótéteményt is nekem szánta, utolsónak!

— Ezt a jótéteményt?

— A szekeremre küldi Kegyedet végső megtévesztésül! Ambár egyet most már nem értek!

— Az Istenért ne áltassa magát . . . én . . . én a saját jószántomból jöttem.

— Jószántából?

A férfi szemén könnyes fény futott át.

— Klaudina kisasszony . . . nekem nem szabad sírni . . . és úgy tudnék pedig mostan.

— Mindent mindjárt megért . . . Apám titkolta tőlünk, hisz Kegyed is látta . . . hogy kit menekít meg. Én megismertem a hangját . . . az ajtón keresztül. És tudtam: ha most elmegy, akkor . . .

Elszégyenkezett.

— Nem látjuk egymást soha többet . . . Szégyen, hogy én . . . indultam útnak, de — hiszen mi egyéb hozta éppen az apám házába, ha nem az én emlékem?

— Klaudina kisasszony. Ne legyen közöttünk semmi hazugság. Engem — tudtommal — nem a Kegyed emléke vezérelt . . .

A hajadon megdöbönt.

— Amíg szerencsénk csillaga magasán állott, magam is hittem, hogy fényes névvel fogok visszatérni. Kegyed apjaura is kényszerűen belátta volna, melyik félen van az igazság. Nem úgy jött . . . Az álmokból egy irgalmas öregleány kolerabarakkjában ébredtem fel. Másfél évig bujdoskoltam nála a Szilágyságban. Kertésze voltam. Paraszti sorban éltem volna, kitudja, meddig, ha gyanut nem fognak reám. Menekültem . . . Tor-dán el kellett, hogy áruljon valaki. Mikor tegnap a város szélén a nyomomban voltak s a kezemből csepegő vér is árulkodott rólam . . .

— Mi történt a kezével?

— Átlőtte a zsandárőrmester, aki felfedezett.

— Be van jól kötözve?

— Ahogy tudtuk, férfiak. Akkor . . . elsőnek eszembe jutott az én régi principálisom . . .

Klaudina hűvösre fordította a szót.

— Értem. Kegyedet apám emberséges szíve vezette.

— Hallgasson meg. A lelkem fenekén, magam sem tudva, talán egyéb is vitte a lépésemet. Talán a remény is, hogy még egyszer láthatom Kegyedet. Az első azonban, amit apjaura kívánt tőlem, az volt: hogy Kegyed meg ne tudja kiléteimet. És ez fájt ugyan, de egyben öröm is volt nekem.

— Mi volt ezen örvideni való?

Klaudina a keszkenőt felhúzta szélborzolt fejére, hogy eltakarja az arcát.

— Kettős öröm volt. Először, és ez rút és önző érzés: de bevallom, boldogságot okozott, hogy apjaura még mindig félti a Kegyed lelkét a velem való találkozástól. Ezért nem értettem, hogyan küldheti mégis a szekeremre menyecskének.

A hajadon kicsit kiderült.

— Másodszor megsejtettem belőle, hogy Kegyed új utat lelt a boldogságba.

— És ez is öröm volt?

— . . . Én igen szeretném Kegyedet boldognak tudni a messzeségből.

Az orbói völgy előtt jártak, jéghideg szél fujt le rájuk a havasok felől. Klaudina arca keményre vált, szinte megvetőre

— Ha Kegyedet valóban érdekelné a boldogságom, mikor magamban voltam a szobámban, Kegyed előjött volna, megkérdezni.

— Apjaurának adott szavam ellenére?

— A szeretet több az adott szónál.

— A szeretet akkorra már megkapta a választ.

— Csak az én válaszom a válasz.

— Kegyedtől kapta meg.

— Az én szájamból nem.

— A Kegyed szájából . . . igen. Igaz, hogy nem szemtől szembe.

Klaudina ismét Krizbaihoz fordult. De csak nézett.

— Kegyed keresztnevén szólított egy férfit, amikor egy szívességet köszönt meg neki. Nevelése, büszkesége ezt mással, mint mátkájáramenendőjével szemben meg nem engedi.

Klaudine feje alábbhanyatlott.

— Egy férfit, akivel én Vizaknánál . . . Szelindeknél . . . ki tudja, még hol, szembenállottam . . .

— Miklós . . . Hallgasson meg . . . azon voltam éppen, hogy leszálok és visszafordulok . . . Jó, hogy ezt kimondta. Legalább elhalványíthatom magamon a szeme előtt a legsötétebb foltot. Mikor a hugom haldoklott: egy képpel fantáziált . . . Gomolygó felhőben egy fehérköpönyeges császári tisztet látott.

Klaudina behúnyta a szemét, megkeményítette magát.

— A futáskor én anyámat elmenekítettem. Édesapánk a tehetetlen Ágnessel maradt. Az első éjjel nem bántották őket. Másnap vízért kellett menni. Édesapám levetette és Ágnes mellé készítette a huszárattiláját. „Ez megvéd minket, mi császáriak vagyunk!“ . . . Mire visszatért, a kapú bedöntve — Ágnes ágya előtt martalócok dulakodtak, egyikük kacagva lándzsával döfött az attilába. A felhasított párnákból a toll mint sűrű felleg szállt a levegőben. Apámat leteperték — akkor jött Apfler . . .

Elhallgatott, magába vészett, csak a fejével bölintott a benne zajgó képekhez.

— . . . Mindig mondta Kicsi-Ágnes, hogy fejük felett mint a tempolombolt, összeborúlt az útcátúz. Hogy a hó színt cserélt a földön a vértől, az üszöktől . . . És hogy a ló folyton botlott a romokon . . . bútorokon . . . hullákon . . . Mert lovon voltak, Ágnes apám ölében, s a fehér köpenyeg vezette őket.

A könnyek ott bujkáltak Klaudina hangjában.

— Ha engem mentett volna meg a gyehennából, az kevesebb lett volna. De Kegyed tudja, mi volt nekünk a mi szegény, Kicsi-Ágnesünk! . . . És ki tudja jobban, ha nem ő, a mai éjszaka után? Amikor a neve menedéket adott neki, életet . . .

— Klaudina kisasszony! Bocsásson meg nekem, hogyha szemrehányásnak hangzott, amit mondtam! Mit van nekem jogomban, a szemére vetni? Vagyon, tisztség nélkül . . . mit?

— A szeretetnek földönfutó képében is volna joga, szemrehányani a hűtlenséget. Csak a szeretetlenségnek nincsen joga, Krizbai úr!

A férfi ajka mozgott. Magának beszélt.

Rideg fenséggel nézett reá a hajadon.

— És én . . . boldogtalan . . . utánajöttem Kegyednek, és nem gondoltam meg, hogy másfél éven át nem próbált hírt adni magáról, hírt venni

rólam! De így legalább színről-színre láttam, hogy Kegyednek képzeze sincsen a szeretet főtörvényéről, amely azt parancsolja, hogy minden nyomorúságon át is ne szünjünk meg szeretni és reménykedni. Én tudom ezt, Krizbai úr! És most már nem szégyellem megmondani! Mi az a vagyon, az a tiszttség? Nekem elég volt a hangját meghallani, megtudni, hogy él, és én — tudja meg: utánaszöktem Kegyednek!

A Tövisi Pad tetejére értek, fujtatni kellett. Megállottak. Krizbai mindkét kezével megragadta a hajadon kezét. Könnyörgőn és mégis kétségbeesetten kiáltotta:

— Te velem akartál jönni a bizonytalanba?

Könnyek futottak le az arcán.

— Én nem tudom, hogy mit akartam. Én csak találkozni akartam veled, mindenáron. Csak meg akartam mutatni a szívemet. A sorsomat a kezedbe tettem.

Odahajolt a férfihoz, alázatos volt, mint az Úr előtt.

Mindent elfelejtettek. A télvégi reggelben bontakozó tájat, a felhőszerűen átlátszó távol havasokat, a hófoltos, közeli, kopasz szürkéséget. Vásárosok kívántak jószerencsét, zsandár ment el mellettük és Krizbainak nem jutott eszébe, félni. Küzködött, nehezen. És a hajadon várta az ítéletet. Halottsápadt volt a férfi arca, amikor megszólalt:

— Klaudina kisasszony, én arra kérem, forduljon vissza, érjen haza, még mielőtt a szökését észrevennék.

A hajadon is halálra sápadt.

— Én Kegyedet magammal nem vihetem. A Kegyed édesapja életét, hivatalát, becsületét tette kockára értem. Én az ő egyedüli kincsét el nem rabolhatnám még akkor sem, ha nem volnék megkötvé erre a neki adott becsületszavammal.

Míg ezt mondta, hideg harmat ült ki a homlokára.

A hajadon dideregve burkolózott nagykendőjébe.

— Még az is bűn volna, ha arra kérném, hogy próbálja apjaurát megnyerni, hogy várhasson reám. A Kegyed testvérhugának emlékéért volt apjaura irgalommal hozzám, és ugyanezen emlékezet másnak ítéli Kegyedet. Olyannak, akinek fentjár a csillaga. A bujdosók kenyere keserű, és visszatérésre nincs remény...

Klaudina úgy érezte, hogy ez mind igaz — annak, aki egy nagyobb igazat nem ismer.

— Leszálok.

Ennyit felelt.

— A Kakasdombig visszaviszem.

— Gyalog akarok menni.

— Nincs idő veszteni való.

— Kegyed nem fordulhat a veszélybe vissza.

— Kegyed nagyobb kockáztat, ha megkésik, mint én.

Többet nem beszéltek. Vágtában repült a szekér, a leány, mint a fagyottember ült a deszkán. Egészen elburkolta magát.

A Cifránál megállást parancsolt és leugrott a szekérről. Krizbai kiszalasztotta a gyeplőt, utána nyúlt.

— Engedje, hogy megcsókoljam a kezét... emlékül.

— Emlékül?...

A hajadon sebtén kiburkolózott a kendőből, feltúrte ruhaujját és

kipattintotta a felsőkarján hordott bilincset. Soká viselte: a bőr alatta kékrozsdás volt és viaszápadt.

— Visszaadom a jegygyűrűt... amit Kegyedért viseltem.

Odadobta a vaspántot és a szót:

— Krizbai úr! Kegyed a legbecsületesebb ember a világon, de Kegyed engemet sohasem szeretett!

Mint a hátatfordított boldogság, megindult a köddel rámozott, fekete-városba.

(Folytatása következik.)

R. Berde Mária.

NE PRÓBÁLJ!

Engem gyengébbnek faragtál ki,
 Hogysem próbáidat
 Állhatnám, Uramisten
 Dicsérve Téged rendületlenül.
 Azért ilyen könyörgök Hozzád:
 Ne próbálj engemet!
 Tudom, hogy vannak választottjaid,
 Akiket szentté finomít a bánat,
 Akiket hőssé edz a szenvedés,
 Akik áldják és magasztalják
 Sűvöltő ostorod,
 Mert minden csapás nyereség nekik.
 Nem én, nem én!
 Én igazabbá, emberebbé
 Nem tisztulok sötét eged alatt.
 Engem csak torzzá teszel és fonákká,
 Engem csak összetörsz,
 De szobrot szenvedéssel
 Még sem faragsz belőlem, Istenem.
 Nekem kék szemed derült ege kell,
 Örök mosolyod aranykupolája,
 Őszi erdőkben halk lélekzeted:
 Hogy kinyílják szívem
 Szépségben s szeretetben — másokért —
 Hogy ne kerengjek, mint a kerge állat
 Veszett irammal, öntudatlanul
 Önzésem és nyomorúságom
 Örült köreiben.
 Ha azt akarod, hogy dicsérjelek
 Szárnyaló énekkel, én Istenem:
 Adj enyhülést, ne próbálj engemet!

Reményik Sándor.